

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371.1

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ШКОЛІ (візія навчального менеджменту)

Бахтіярова Х.Ш., кандидат педагогічних наук

Постановка проблеми. У сучасній економічній ситуації в Україні, в умовах інтеграції української економіки у світову систему, необхідності розвитку промисловості на новому технічному рівні питання про якість підготовки фахівців, зокрема інженерно-педагогічного профілю, стає особливо актуальним. Зростання ролі інженера-педагога, викликана сучасними викликами, обумовлює необхідність модернізації професійної освіти у вищій школі, висуває осучаснені вимоги до випускника інженерно-педагогічного ВНЗ ХХІ століття. Це, в свою чергу, порушує перед вищими навчальними закладами проблему підготовки конкурентоспроможного на ринку інтелектуальної праці фахівця – інженера-педагога, не лише озброєного необхідним набором професійних знань, але й підготовленого до роботи в мінливих умовах.

Модернізація професійної освіти визначила необхідність істотної зміни низки конвенційних підходів до системи підготовки фахівців з урахуванням високого рівня кваліфікації, професіоналізму, громадською позиції, високої моральності як необхідних чинників професійної стійкості в нових соціально-економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній педагогічній і психологічній літературі достатньо глибоко і всебічно досліджуються різні аспекти проблеми виховання. Важливе значення для виявлення загальних закономірностей у теорії виховання і навчання мають роботи Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, О. Газмана, О. Долженко, Л. Занкова, В. Караковського, В. Ледньова, П. Підкасистого, В. Серікова та ін..

Проблеми соціалізації і виховання студентської молоді знайшли відображення у роботах В. Айнштейна, Б. Гершунського, Б. Ліхачова, Р. Піонової і ін..

Різні підходи до визначення поняття «виховання» підкреслюють практичну складність і багатогранність цього явища: виховання можна розглядати як суспільне явище, діяльність, процес, цінність, систему, дію, взаємодію, соціалізацію і т.д. кожне з цих значень справедливе, але жодне з них не дозволяє охарактеризувати виховання в цілому.

Виховання у вищій школі пов'язане з формуванням у студентів поглядів, переконань, цінностей, здібностей через самовиховання, саморозвиток, самоосвіту і самоконтроль. Виховання тут набуває риси професійної і соціальної спрямованості, оскільки в процесі професійної підготовки фахівця виховання визначається дією на особистість майбутнього фахівця всього комплексу суспільних відносин у вузі. Вивченню цього питання присвячені роботи Г. Андреева, Д. Мехонцевої, П. Підкасистого, Р. Піонової, Ю. Фокіна і ін..

Сутність і способи управління в освіті розглянуті в роботах М. Артюхова, В. Беспалька, П. Блонського, М. Захарова, Ю. Конаржевського, Г. Серікова та ін..

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що теоретичні і методологічні аспекти управління виховним процесом у вищій школі на сьогодні досліджені недостатньо.

Постановка завдання:

- вивчити ступінь розробленості проблеми в педагогічній теорії і рівень її практичної реалізації;
- визначити основні функції управління виховним процесом у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Майбутній фахівець з вищою освітою неминуче буде пов'язаний у своїй професійній діяльності з людьми. Без знання педагогіки, психології він не зможе здійснювати виховні й управлінські функції.

Для того, щоб виховувати, необхідно:

- знати особливості процесу виховання у вищій школі;
- знати технології виховного процесу;

- вміти ставити виховну мету, проектувати її реалізацію, організувати процес виховання, добирати ефективні у певних умовах методи та засоби педагогічного впливу.

Як відомо, рух від поставленої мети до результату складається з окремих «кроків» – педагогічних фактів. Елементами педагогічного факту є:

- вихователь – суб'єкт виховання;
- вихованець – об'єкт і суб'єкт виховання;
- засіб виховання (різні види діяльності, спілкування, тощо);
- середовище.

Знання структури виховання дає змогу «управляти» кожним елементом цієї структури, діяти відповідно до логіки виховання.

У науці термін «управління» тлумачать з трьох позицій:

1. *Управління як діяльність* (В. С. Лазарев, Г. Х. Попов, М. М. Поташник, А. Файоль та ін.). Це визначення є важливим з точки зору зорієнтованості у визначенні на отримання предметного результату. Але воно не акцентує увагу на зміні в перебігу цієї діяльності суб'єктного досвіду учасників.

2. *Управління як вплив* однієї системи на іншу, однієї людини на другу чи групу (В. Г. Афанасьєв, А. А. Орлов, Н. С. Сунцов, Н. Д. Хмель та ін.). За цього розуміння управління розглядають як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт та зміну останнього. Таке трактування слабо враховує суб'єкт-суб'єктну природу управління, оскільки активність визнається лиш за тим, хто управляє, а той, ким управляють, сприймається як пасивний виконавець, який суворо дотримується нав'язаних норм.

3. *Управління як взаємодія* суб'єктів (В. Г. Зверева, П. І. Трет'яков, Т. І. Шамова, В. О. Якунін та ін.). Під взаємодією розуміється складний різноманітний процес, в якому зміна сторін є не тільки взаємопов'язаною, а й взаємозумовленою. Взаємодія – це цілісна, внутрішню диференційована система, що самостійно розвивається. Таке розуміння управління зумовлює взаємні зміни тих, хто управляє, і тих, ким управляють.

Посилаючись на наведені положення, можна сказати, що *управління – це діяльність, направлена на створення умов із впорядкування, збереження і вдосконалення об'єкта.*

Управляти – не значить пригнічувати, не нав'язувати процесу хід, що суперечить його природі, а навпаки, максимально враховувати природу процесу, погоджувати кожну дію на процес із його логікою [1].

Навчально-виховний процес у ВНЗ є складною динамічною системою управління. Система (з грецького *systema* – ціле, складене з частин) – безліч елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, створюючи певну цілісну єдність.

Найн А., Кустов Л. характеризуючи ознаки системи, виділяють такі: система складається з сукупності елементів; вони взаємозв'язані; отже, система має структуру, володіє певним рівнем цілісності; їй властиві ієрархічність, субординація елементів, цілеспрямованість у поведінці, взаємодія із зовнішнім середовищем [2].

Узагальнення й аналіз сучасних поглядів на системний підхід в управлінні, виявив низки закономірностей, які доцільно використовувати в методології педагогічного управління:

- управління розглядається як вид взаємодії з системою елементів, які можуть піддаватися зовнішнім діям у формі організації, стимулювання, корекції, цілепокладання, контролю;
- управління повинно спиратися на об'єктивно існуючі потенційні можливості системи. Ніякі управляючі дії не здатні примусити систему виконувати більший обсяг функцій, ніж закладено в її системних властивостях;
- соціальне замовлення виконує управляючі (перспективно-орієнтуючі, регулюючі) функції по відношенню до системи, реалізація яких буде продуктивнішою, якщо враховувати початковий стан системи;
- управління здійснюється залежно від стадії розвитку системи;
- управляючі дії людини на систему здійснюються з урахуванням особливостей самої системи, цілей людини й цілей системи, які повинні бути максимально узгоджені один з одним.

Для ефективного управління системами необхідно враховувати й функції управління. В.А. Казаков виділяє чотири функції управління: планування, організація, мотивація, контроль [3], які, як відомо, характеризують поняття менеджменту. Нині можна констатувати, що поняття менеджменту не просто увійшло, а міцно закріпилося в педагогічному середовищі. У найширшому тлумаченні під менеджментом розуміють загальне мистецтво управління процесами, що тривають у різних системах.

Так, у системі освіти здійснюється освітній менеджмент – процес реалізації основних функцій та єднаних процесів управління освітою у конкретному закладі освіти. Організаційними структурами освітнього менеджменту виступають Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Що ж стосується навчального менеджменту, то – це процес реалізації основних функцій управління з відповідними комунікаціями, що забезпечує ефективне, результативне та якісно-предметне навчання та виховання педагогічним процесом.

У нашій статті акцент робиться не на навчальний, а на виховний процес, в якому здійснюється взаємодія викладачів і студентів із метою формування і розвитку в майбутніх фахівців позитивної мотивації до самостійної інженерно-педагогічно-інноваційної діяльності, до самовиховання і самореалізації. Тому ми дотримуємося такої ієрархії функцій управління виховним процесом: мотивація, планування, організація, контроль, корегування і прогнозування.

Схарактеризуємо вищезазначені функції.

Відповідно до цієї ієрархії, особливе значення в управлінні виховним процесом надається *функції мотивації*, оскільки досягнення результату виховання – здатність до професійної самореалізації особистості майбутнього фахівця можливе лише при внутрішній і зовнішній детермінованій діяльності. Стосовно управління виховним процесом у вузі внутрішніми стимулами можуть виступати вищі потреби. Це – соціальні потреби, потреби успіху, потреба у причетності, потреба у визнанні, пошані й самореалізації. Формування мотивації є центральною проблемою виховання. Це обумовлено зміною соціальних процесів у суспільстві, оновленням системи знань, зміною педагогічних умов.

Планування охоплює розробку плану, підготовку і прийняття рішень, направлених на виконання поставленої мети, складає основу всіх управлінських рішень. Планування управління виховним процесом у ВНЗ передбачає глибокий аналіз минулого досвіду, аналіз існуючої ситуації виховного процесу у вузі, врахування реальних педагогічних задач на перспективу. Підготовлені плани і рішення фіксують усі стадії виконання і виконавців на кожному етапі. Планування управління виховним процесом у вузі направлено на оптимальне використання всіх засобів виховання для отримання ефективного результату.

Організація (від пізньолат. Organizo – повідомляю стрункий вигляд, влаштовую) – сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [4].

Організація встановлює певний порядок, необхідний для ефективного управління виховним процесом, для об'єднання діяльності всіх агентів виховного процесу відповідно до поставленої мети. Організація, як і планування, припускає використання різноманітних методів і засобів.

Вміст функції організації в управлінні виховним процесом включає доведення рішень до виконавців, а також передачу і врахування пропозицій усіх агентів виховання у вузі; підбір виконавців для реалізації прийнятих рішень; забезпечує взаємозв'язок між агентами виховного процесу.

Контроль – це перевірка виконання прийнятих планів і рішень. В управлінні виховним процесом у вищому навчальному закладі функція контролю направлена на виявлення фактичного стану виховного процесу, причин відхилення від плану виховної роботи для усунення небажаних причин і чинників, оскільки педагогічні умови виховного процесу у ВНЗ настільки багатопланові, що навіть при чіткому плануванні і відповідальній організації виховного процесу, неможливо врахувати всі деталі.

Отже, управління не може існувати без функції контролю, який здійснює систему спостережень і перевірку "відповідності вироблених рішень і їх виконання.

Розрізняють три види контролю:

- *попередній контроль*, стосовно виховного процесу – це аналіз професійних даних і навичок, необхідних для виконання посадових обов'язків, відбір кваліфікованих педагогів-вихователів, які люблять свою справу;
- *поточний контроль* здійснює безпосередню перевірку виконання планів і рішень в ході виховного процесу;
- *підсумковий контроль* дає інформацію для аналізу виконання поставлених задач і інтегральної мети, а також коректування планів, методів і засобів педагогічної дії у виховному процесі.

Корегування – часткова поправка планів і рішень у зв'язку зі зміною педагогічних умов для здійснення виховним процесом у вузі, тобто функція корекції виступає як оперативна зміна планування в процесі уточнення поставлених виховних задач.

Прогнозування – одна з форм конкретизації наукового передбачення в соціальній сфері, що перебуває у взаємозв'язку з плануванням і управлінням. Необхідність у прогнозуванні перспектив управління виховним процесом у ВНЗ обумовлена динамічністю самого життя і вдосконаленням педагогічних умов ВНЗ. Прогноз потрібен не стільки для довгострокових планів, скільки для отримання інформації з розробки поточних планів.

Прогнозування припускає бачення результатів управління виховним процесом, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу: розвиток колективу студентів; система суб'єкт-суб'єктних відносин, розвиток особистості майбутнього фахівця, його якостей; результати застосування тих або інших методів і засобів виховання та ін.

Таким чином, реалізація всіх функцій у процесі управління виховним процесом сприятиме підвищенню ефективності його здійснення.

Висновки. Отже, у статті проаналізовано підходи до здійснення, процесу управління виховним процесом у вищому навчальному закладі. Визначені функції управління виховним процесом у ВНЗ. Аналіз досліджуваних джерел дозволив зробити висновок, що сьогодні на порядок денний виходять питання гуманітаризації вищої інженерно-педагогічної освіти, тісно пов'язані з процесом формування майбутнього фахівця, що вимагає корегування змісту й ідеології виховної роботи, а також вдосконалення управління виховним процесом у вузі.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, актуальність проблеми, недостатня її розробленість вимагає проведення подальших досліджень із метою підвищення ефективності здійснення виховного процесу в умовах інженерно-педагогічного вищого навчального закладу.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Методические материалы по комплексной критериальной оценке воспитательной деятельности образовательного учреждения /Под Общ. Ред. Проф. И.Зимней. М.: Изд. Дом. «Новый учебник». 2003. – 96 с.

2. Найн А., Кустов Л. Гуманизация непрерывного профессионального образования: вариант, концепция, модели: Учеб. пособие. Челябинск: ЧГИФК, 1994. – 76 с.

3. Козаков В.А. Освіта, виховання, та контроль навчання у вищій школі і Контроль навчання у забезпеченні якості освіти. Матеріали науково-методичної конференції – К.: КНЕУ, 1997. – с. 17-32.

4. Современные проблемы гражданского образования и воспитания учащейся молодежи: Монограф. М., РИЦ «Альфа», 2000. – 126 с.

РЕФЕРАТ

Бахтіярова Х.Ш. Управління навчально-виховним процесом підготовки майбутніх інженерів-педагогів у вищій професійно-технічній школі (візія навчального менеджменту). / Халідахон Шамшатдимівна Бахтіярова // Вісник НТУ. – К.: НТУ. – 2012. – Вип. 26.

У статті проаналізовано одну з актуальних проблем в педагогічній теорії управління виховним процесом у вищому навчальному закладі; визначено рівні й підрівні управління виховним процесом у ВНЗ інженерно-педагогічного профілю.

У сучасній економічній ситуації в Україні, в умовах інтеграції української економіки у світову систему, необхідності розвитку промисловості на новому технічному рівні питання про якість підготовки фахівців, зокрема інженерно-педагогічного профілю, стає особливо актуальним. Зростання ролі інженера-педагога, викликана сучасними викликами, обумовлює необхідність модернізації професійної освіти у вищій школі, висуває осучаснені вимоги до випускника інженерно-педагогічного ВНЗ ХХІ століття. Це, в свою чергу, порушує перед вищими навчальними закладами проблему підготовки конкурентоспроможного на ринку інтелектуальної праці фахівця – інженера-педагога, не лише озброєного необхідним набором професійних знань, але й підготовленого до роботи в мінливих умовах.

Модернізація професійної освіти визначила необхідність істотної зміни низки конвенційних підходів до системи підготовки фахівців з урахуванням високого рівня кваліфікації, професіоналізму, громадською позиції, високої моральності як необхідних чинників професійної стійкості в нових соціально-економічних умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: УПРАВЛІННЯ ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ, ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ, ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД.

ABSTRACT

Bakhtiarova H.SH. Managing educational process of future engineers, teachers in higher vocational school (Vision Training Management). / Halidahon Shamshatdymivna Bakhtiarov / / Visnyk NTU. – K.: NTU. – 2012. – Vol. 26.

The paper explores one of the pressing problems in teaching management theory educational process in higher education, the levels and sublevels management educational process in the university engineering pedagogical profile.

In the current economic situation in Ukraine in terms of integration of the Ukrainian economy into the global system, the need for industrial development in the new technical level the quality of training,

including engineering and pedagogical profile becomes particularly relevant. The increasing role of the engineer-teacher caused modern challenges necessitates the modernization of vocational education in high school, makes modernized Graduation Requirements Engineering Pedagogical University XXI century. This, in turn, gives to the universities the problem of training a competitive market specialist intellectual labor – engineers, teachers, armed with not only the required set of professional knowledge, but also prepared to work in a changing environment.

Modernization of Vocational Education has identified the need for significant changes in a number of conventional approaches to training system based on a high level of skill, professionalism, social position, high morality as essential factors of professional stability in the new socio-economic conditions.

KEY WORDS: EDUCATIONAL PROCESS, MANAGEMENT FUNCTIONS, HIGHER EDUCATION INSTITUTION.

РЕФЕРАТ

Бахтиярова Х.Ш. Управления учебно-воспитательным процессом подготовки будущих инженеров-педагогов в высшей профессионально-технической школе (образ учебного менеджмента). / Халидахон Шамшатдимивна Бахтиярова // Вестник НТУ. – К.: НТУ. – 2012. – Вып. 26.

В статье проанализированы одну из актуальных проблем в педагогической теории управления воспитательным процессом в вузе, определены уровни и подуровни управления воспитательным процессом в вузе инженерно-педагогического профиля.

В современной экономической ситуации в Украине, в условиях интеграции украинской экономики в мировую систему, необходимости развития промышленности на новом техническом уровне вопрос о качестве подготовки специалистов, в частности инженерно-педагогического профиля, становится особенно актуальным. Возрастание роли инженера-педагога, вызвана современными вызовами, обуславливает необходимость модернизации профессионального образования в высшей школе, выдвигает осовремененные требования к выпускнику инженерно-педагогического вуза XXI века. Это, в свою очередь, ставит перед вузами задачу подготовки конкурентоспособного на рынке интеллектуального труда специалиста – инженера-педагога, не только вооруженного необходимым набором профессиональных знаний, но и подготовленного к работе в меняющихся условиях.

Модернизация профессионального образования определила необходимость существенного изменения ряда конвенционных подходов к системе подготовки специалистов с учетом высокого уровня квалификации, профессионализма, общественной позиции, высокой нравственности как необходимых факторов профессиональной устойчивости в новых социально-экономических условиях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: УПРАВЛЕНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ, ФУНКЦИИ УПРАВЛЕНИЯ, ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ.

УДК 371.14+378.094

ЩОДО КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ КОЛЕДЖІВ (візія компетентнісного підходу)

Бахтіярова Х. Ш., кандидат педагогічних наук
Хмелевський М. О., кандидат економічних наук

Постановка проблеми. Аналізуючи та порівнюючи різні системи вищої освіти, які існують ніні в цивілізованому світі, можна зробити досить вірогідне припущення, що в педагогіці вітчизняної вищої школи найближчим часом виникне серйозна суперечність між рівнем інтелектуальних запитів студентів і спроможністю викладачів відповісти на ці запити. Об'єктивність виникнення цієї суперечності обумовлена поступовим утвердженням принципово нової парадигми освіти. Вона полягає в реальному збільшенні числа студентів, які мають на меті в результаті навчання отримання не лише формальної відзнаки про освіту – диплом, а перш за все – знань, умінь і навичок, виражених у відповідній сукупності професійних компетенцій, необхідних для власної реалізації в умовах ринкової економіки.

Особливу гостроту ця проблема набуватиме у вищих навчальних закладах із підготовки молодших спеціалістів коледжах і технікумах. Це обумовлюється очевидною відмінністю принципів форму-